

УДК: 08.01.04.330.332(447.82)

Шевчик Б. М.,

bmshevchuk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0004-325X,

д. е. н., професор кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ЕТИКО-АКСІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕНТАЛЬНОСТІ КОГНІТАРІАТУ НООЕКОНОМІКИ ІДЕАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Анотація. Метою дослідження є з'ясування та обґрунтування онтологічних вимірів аксіологічних оцінок продукування, руху і споживання інтелектуальних благ у міновому просторі нооекономіки. Досліджуються морально-когнітивні передумови оцінювання, пов'язані з домінуючим типом культурної ментальності інтелектуальних економічних систем. Розглядається проблема визначення субстанції вартості інтелектуальних товарів на основі рикардіанського, маржиналістського та метафізичного підходів. Аналізується логіка техногенезу, який призведе до колапсу ринкових систем: нульові граничні витрати анулюють ціновий механізм, в основі якого лежать підраховані затрати робочого часу. Доведено, що, на відміну від технологічних проектів утилітарного комфорту, які оцінюються мірою капіталовіддачі, гуманітарні проекти, – а вони будуть зростати в міру того, як антропогенні роботи, наділені штучним інтелектом, витіснятимуть людський розум з усіх сфер надання послуг, де інформація підлягає оцифруванню, – оцінюються онтологічними сенсами когнітивних комунікаційних повідомлень. Стверджується, що онтологічний сенс інтелектуального продукту постає як наслідок розпаковування та отекстовлення фільтром свідомості спресованих сенсів семантичного вакууму на ймовірнісній шкалі аксіологічного зважування екзистенціального сенсу буття людини як суб'єкта певного типу культурної ментальності. Обґрунтовується доцільність систематизації утилітарних сенсів онтологічними. Наголошується, що онтологічний сенс має місце тоді, коли зосереджений в інформаційному повідомленні образ вдосконаленої дійсності відповідає нормативному, когнітивному та естетичному принципам аксіологічного континууму домінуючої культури, де знімається суперечність між буттям і небуттям. Постулюється зв'язок нооекономіки з ідеаційним, а не чуттєвим типом культури та оголошується суб'єкт такого мислення – когнітарій. Стверджується, що в умовах нооекономіки ідеаційної культури ціна істини та інституціоналізація доходу формуватимуться у середовищі не ринкового, а символічного обміну. Когнітаріат визначається як меритократична еліта нооекономіки ідеаційної культури, що продукує онтологічні сенси розширеної екзистенції через логотерапевтичний ефект інтелігібельного зусилля.

Ключові слова: нооекономіка, когнітаріат, семантичний вакуум, онтологічний сенс, утилітарний сенс, ціна істини, ідеаційна культура, софійна свідомість, соборна ідентичність, символічний обмін.

Shevchuk B. M.,

bmshevchuk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0004-325X,

Doctor of Economics, Professor of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

ETHICAL AND AXIOLOGICAL FEATURES OF THE MENTALITY OF THE COGNITARIUM OF NOOECONOMICS OF IDEATIONAL CULTURE

Abstract. The aim of the study is to clarify and substantiate the ontological dimensions of axiological assessments of the production, movement and consumption of intellectual goods in the exchange space of the nooeconomics. The moral and cognitive preconditions of evaluation related to the dominant type of cultural mentality of intellectual economic systems are studied. The problem of determining the substance of the value of intellectual goods on the basis of ricardian, marginalistic and metaphysical approaches is considered. The logic of technogenesis, which will lead to the collapse of market systems, is analyzed: zero marginal costs will cancel out the price mechanism, which is based on the calculated labor costs. It is proved that, unlike utilitarian comfort technology projects, which are evaluated in terms of return on investment, humanitarian projects have been shown to spread as anthropogenic robots endowed with artificial intelligence will displace the human mind from all areas of digitization of information services, - are evaluated by the ontological meanings of cognitive communication messages. It is alleged that the ontological meaning of an intellectual product arises as a result of the unpacking and texting by the filter of consciousness of the compressed meanings of the semantic vacuum on the probabilistic scale of axiological weighing of the existential meaning of human existence as a subject of a certain type of cultural mentality. The expediency of systematization of utilitarian meanings by ontological ones is substantiated. It is emphasized that the ontological meaning takes place when concentrated in the information message image of the augmented reality corresponds to the normative, cognitive and aesthetic principles of the axiological continuum of the dominant culture, where the contradiction between being and non-being is removed. The connection of nooeconomics with the ideational, not the sensory type of culture is postulated and the subject of such

thinking is declared - cognitarium. It is alleged that in the conditions of the nooeconomics of ideational culture, the price of truth and the institutionalization of income will be formed not in a market but in a symbolic exchange environment. Cognitarium is defined as the meritocratic elite of the nooeconomics of ideational culture, which produces ontological meanings of extended existence through the logotherapeutic effect of intelligible effort.

Key words: nooeconomics, cognitarium, semantic vacuum, ontological meaning, utilitarian meaning, price of truth, ideational culture, sophian consciousness, conciliar identity, symbolic exchange.

JEL Classification: A13, B49, O39, P16, P49, Z10

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2021-63-11>

Постановка проблеми. Відомий політеконом і богослов С. Булгаков називав економіку сферою прикладної етики, а Ш. де Сісмонді трактував політичну економію як науку моралі. Сучасний мейнстрімівський наратив ґрунтується на ідеї раціонального вибору максимізації грошової вигоди, де етика псевдосублімована у поведінковий патерн соціальних інституцій, які діють автоматично як нормативні обмеження, як зовнішній примус щодо еґоїстичної волі до збагачення поза межами принципу мінових еквівалентностей. В економіці людська свідомість емансипована від цінності мотивації добра і зведена лише до мотивації монетарної вигоди.

Але майбутнє завжди кидає виклики, які здаються неймовірними і через те їх зустрічають непередбаченими. Таким “викликом” для сучасної матеріалістичної цивілізації може стати нооекономіка ідеаційної культури, заявивши наступне:

- що буде з ціновим ринковим механізмом, через який виражає себе алгоритм мінової кількісної еквівалентності, якщо інтелектуальні зусилля мінімізації витрат виробництва спроможуться емансипувати не лише складову живої, а й уречовленої праці у структурі вартості товару, котрий продукується технологіями нульових граничних витрат?

- що буде з принципом розподілу засобів життя, якщо штучний інтелект комп’ютера витіснить людський розум із сфери інформаційних технологій, а роботизовані агрегати замість потреби у людській праці у сфері надання послуг?

- що буде з людською інтелектуальною здатністю виробляти технології, які перетворюють зовнішню природу в гедоністичний комфорт, коли когнітивні зусилля віднайдуть “цеглинку світу” – субстанційну першооснову матеріального буття, де закінчується будь-яка доцільність речовинних формотворень та маніпуляцій з елементами природи?

- що буде врешті-решт з людиною, – атомізованою піщинкою мурашника масового споживання, – коли технології нульових граничних витрат девальвують екзистенціальні сенси у свідомості суб’єкта пасивно-цинічної чуттєвої культури, який вже страждає через прогресуючий нігілізм та перманентно-експоненціальну депресію у наростаючій тенденції волі до небуття?

Формою “відповіді” цивілізації може стати поява когнітаріату – особливого антропогенного ресурсу ідеаційної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки, а можливо вже навіть і десятиліття, тема етики в економіці (не просто шаблонних нормативів, котрі зводять вольові зусилля живих людей в уніфікуючий режим колеґіально збалансованого грошового інтересу кожного учасника – поведінковий патерн) активно просувається як контрмейнстрімний світоглядний наратив. До переліку дослідників даної проблеми можна віднести: А. Менеґетті, Е. Коломбатто, Т. Седлачека, А. Ленгле, Е. Северино, Т. Мура, Л. Дзою, Р. Талера, Д. Канемана, П. Мейсона, Р. Маркса, С. Марґліна, Д. Лала, М. Енафа, Р. Конквеста, Н. Талеба та ін. – і це лише вершина айсберга у довгому списку науковців. Етика в економіці набирає виразних ознак когнітивного тренду.

Проте ідея добра – це формотворчий стержень культури, а дослідження економічних систем в соціокультурному контексті, де культура – не статична даність, а динаміка циклічних флуктуацій, яка змінює інститути і мислення, – напрям новий, магістраль непроторенна, де окремі стежини залишили першопрохідці: Ш. Бегельсдайт, Р. Маселанд, Е. Тоффлер, М. Кастельс, К. Фрімен, Ф. Лука, П. Сорокін, Д. Аджемоглу, Дж. Робінсон, О. Шпанн, В. Зомбарт, Н. Бердяєв, Н. Лоський, С. Булгаков, С. Кримський.

У даному дослідженні нами використано: концепцію соціокультурної динаміки П. Сорокіна [17], ідею семантичного вакууму В. Налімова [14], ідею когнітаріату Е. Тоффлера [19], ідею тріалектичних патернальних конфігурацій К. Кантора [8], ідею біатрактивної динаміки со-ці-альних інститутів Д. Аджемоглу і Дж. Робінсона [1], ідею нульових граничних витрат П. Мейсона [13], ідею символічного обміну М. Енафа [7] та ідею екзистенціальної логотерапії А. Ленгле [11, 12].

Постановка завдання. Метою дослідження є з’ясування та обґрунтування онтологічних вимірів аксіологічних оцінок створення, руху і споживання інтелектуальних благ у міновому просторі нооекономіки для підтвердження гіпотези про ідеаційну природу культури останньої, де суб’єктом оцінювання виступає когнітаріат – меритократична еліта ідеаційного типу культурної ментальності. Для реалізації мети передбачається вирішення таких завдань:

- визначити тип свідомості, здатний розпакувати спресовані сенси семантичного вакууму і продукувати тексти, споживною вартістю яких виступає онтологічна новизна розширених модальностей буття;

- з'ясувати мінові виміри когнітивної істини з екзистенціально-аксіологічних позицій нооекономіки ідеаційної культури;

- продемонструвати роль і значення символічного обміну в умовах виробництва з нульовими граничними витратами, до яких прямує інноваційний техногенез сучасних інформаційно-цифрових технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Скільки разів доводилося чути, що ринкові відносини емансиповані від моральної основи, бо ґрунтуються на рафіновано-раціональній поведінці максимізації індивідуальної грошової вигоди, а принципом еквівалентності мінових вартостей виступає абстрактно-метафізичний механізм “невидимої руки” – синергічної псевдосублімації чистішої надлюдської волі у долі кожної людини, втягнутої у тотальну орбіту товарно-грошових відносин. Від моральної основи від початку емансиповані і виробничі відносини, бо споживна вартість найманої робочої сили визначається її здатністю забезпечувати монетизоване привласнення результатів чужої праці, перетворюючи одну частину суспільства у соціальних паразитів стосовно іншої.

То чи насправді ринок – річ аморальна? Так. Бо він – механізм. А мораль – це сутнісна властивість живого, наділеного не лише розумом, а й сумлінням. Чи присутня совісність у товарно-грошових відносинах? Так, але: по-перше, як антитеза можливості максимізації багатства; по-друге – як латентний фактор, як емерджентний нарив неусвідомленої та цілеспрямованої людської волі, а метафізичної машини – “невидимої руки”. Якесь нісенітниця виходить...

Про економічну доцільність аморальності писав ще Б. Мандевіль: людські пороки стимулюють виробництво, а отже – зайнятість, доходи, винаходи для потурання нікчемним забаганкам, економічне зростання, стимульоване прогресуючою розпущою і т. п. Латентний нарив спонуки до добра поза межами людської свідомості спостерігаємо в А. Сміта: “булочники”, “м'ясники” і “пивовари” роблять добро, продукуючи життєві блага для інших, керуючись при цьому виключно егоїстичними мотивами, жадобою та заздрістю. І це логічно. Адже чин добра не потребує еквівалентної винагороди. Добро є винагородою – фактом благодаті у людському бутті, де благодать – міра пізнаної повноти свого існування, яка не має потреби понад необхідне і яка передбачає дарування надлишку – єдиного випадку, коли ділення призводить до примноження як євангельські п'ять хлібів.

“Але це ж не економіка!” – вигукне когнітивний неофіт мейнстріму. Так, ринковий обмін повинен бути взаємовигідно-еквівалентний у трудових пропорціях пожертвованого заради виробництва для іншого робочого часу і без того короткого і часто безраднісного людського життя. Але якщо ми

маємо справу з інтелектуальним товаром на ринку інформаційних послуг, то що тоді є ціною істини? Якою грошовою сумою відобразити акт інтелегібельного одкровення, де в миті часу людський розум як блискавка пронизує ідея можливості досконалого буття як Лик Вічності у лещатах Хроноса, який перетворює у безповоротне минуле миттєвості довгоочікуваної втіхи, мінливої радості та завжди короткого щастя? І чи мислима така сума – купівлі-продажу Істини, втіленої у Слові? Історичний досвід каже: так – тридцять срібняків. Хто для себе бажає такого прибутку?

Тож, чи існує ринкова ціна істини, і хто при цьому виступає суб'єктом обміну, окрім Творця як джерела істини та творіння, яке вона окрилює волею до життя? Таке формулювання питання виглядає дивним із двох причин: по-перше, істина – це відповідність знання та реальності; по-друге, знання стосується прикладної технології доцільної зміни середовища природи для поліпшення утилітарного комфорту існування людини у світі. Почнемо з другого: людина від витоків своєї свідомості використовує техніку і технології, щоб звільнити себе від екзистенціального “прокляття раба” – необхідності тяжко фізично працювати на гіркий і солоний від поту хліб. Тому Д. Рікардо називав капітал історичною категорією, котра бере початок від палиці в руках пітекантропа. Кінцевою метою призначення кожної машини включно з штучним інтелектом є не лише “велике звільнення праці” (яка, до речі, є субстанцією вартості), а нівелювання самого поняття “вартості” як суми витрат, зумовленої дискретною реальністю світу як дефіциту. Це звучить неймовірно, але: машина забезпечила масове стандартизоване виробництво з постійною тенденцією до скорочення амортизаційного фонду основного капіталу. Тобто у структурі вартості зменшується не лише вміст живої, а й уречевленої праці. Прокляття індустріальної економіки – зростаючі граничні витрати, які в підсумку анулюють прибутковість і перетворюють виробництво у нерентабельне – не просто компенсується технічними інноваціями, а пошуком “вічного двигуна”, що забезпечує виробництво у режимі нульових граничних витрат. І тут починається найцікавіше...

Інформаційно-цифрові технології поглинають енергію лише через необхідність матеріального носія передачі інформації. Але і це питання часу. Далі сценарій розгортатиметься двома напрямками, які возз'єднаються наприкінці, забезпечуючи кумулятивний ефект соціокультурної біфуркації постіндустріальних економічних систем сучасного Заходу – становлення ідеаційного типу культури та її економічної системи – нооекономіки, та появу нової людини – когнітарія. Перший напрямок: режим матеріального виробництва у його наближенні до нульових граничних витрат емансипує складову уречевленої праці у структурі вартості товару і... обвалить ціновий механізм, де ціна пропозиції відображає кількісний вимір витрат обмежених ресурсів, які, до того ж, постійно зростають у ціні в силу наближення до рівноважного стану оптимуму Парето у глобальному просторі. Обвал цінової

системи, спричинений технологією нульових граничних витрат, де вартість виробництва емансипувала від принципу дефіциту, покладе кінець цивілізації ринкової економіки – ерзац-релігії сучасного світу. Тому простіше уявити собі кінець світу, ніж кінець ринку. Але оскільки схильність до обміну продуктами праці становить природу людини, то спосіб обміну не зникне, а модифікується (і навіть можна прогнозувати, як). Ще один нюанс: нульові граничні витрати наділяють товар нульовими ринковими цінами, бо машина врешті-решт витіснить живу працю людини як субстанціональну підставу кількісного оцінювання взагалі, і розподіл та привласнення засобів життя може бути немонетизованим апіорі. Тоді грошовий вираз вартості і перспектива прибутковості змістяться туди, де нею і не пахнуло: в неекономічну сферу гуманітарних, родинно-сімейних та інших відносин, де кожна можливість вчинку безкорисного добра, – наприклад, між батьками і дітьми в сім'ї, – мала би бути монетизована як єдиний вид послуг, де присутня людина як суб'єкт живої праці, а отже – економічної вартості. Монетизація стосунків між батьками і дітьми чи між парохом та парафіянами – це та межа культури, де закінчується людина як духовна істота, покликана до чину добра як вдячності за благодать незаслужену – надану милість Творця жити у світі. Тоді цивілізація здеградує до статусу “планети зіпсутих мавп”.

Другий напрямок: ймовірний обвал цінового механізму і кінець домінування ринкової системи як синоніма суспільства, перемістить ідею вартості в матеріально невідокремлені сфери людської діяльності, не пов'язані з технологіями переробки речовини, а передусім інформації. Але тоді постане ще одна теоретична проблема: що вважати субстанцією вартості інтелектуального продукту – кількість затраченого робочого часу? Але обсяг цього часу дорівнює миті – абсолютному часовому дискретові матеріальної дійсності, протягом якого в голові вченого з'являється думка-еврика. Як рахувати мить, меншу за секунду, і виражати в грошах когнітивні затрати інтелегібельного одкровення? Рікардіанська формула трудової вартості для цього не годиться. Спробуємо застосувати маржиналістську: вартість зумовлюється корисністю, суб'єктивною оцінкою придатності. Але за яких обставин людина зголоситься стати покупцем слова? І чи потрапляє інтелектуальний продукт під дію закону спадної граничної корисності? На перший погляд так, бо рідко хто звертається без професійної необхідності до повторного перечитування відомої інформації. І тут є одна особливість, яка радикально розрізняє принцип споживної вартості інформаційного та речового продукту – інноваційність. Інформація може виступати товаром, лише якщо вона нова, до того невідома, бо інформація – це міра знятої невизначеності, тобто – завжди нове повідомлення. Тому вже в силу своєї природи інформація як товар не може підлягати дії закону спадної граничної корисності, коли цінність для свідомості кожного наступного спожитого інтелектом слова менша, ніж придатність

попереднього. Інформацію швидше можна віднести до дії закону постійно зростаючої граничної корисності, оскільки неуттво безмежне (“я знаю лише те, що нічого не знаю”), а отже “вік живи – вік учись”.

Але і це ще не все: якщо нанобіотехнології в режимі нульових граничних витрат посприяють можливості фізичного безсмертя завдяки маніпуляціям з живою і неживою речовиною у людському організмі, – адже на рівні атомів немає різниці між живою і неживою матерією, – то увесь праксеологічний сенс людського буття буде зведено до виробництва особливого гатунку інформації, яку ніколи не зможе виробити найпотужніший та антропогенно модифікований штучний інтелект. Що це за інформація?

Кожне інформаційне повідомлення ретранслює міру передбачуваного усвідомлення екзистенційного сенсу людського буття. А всі екзистенціальні сенси бувають двох видів: утилітарні та онтологічні. Інформаційне повідомлення, яке містить знання про зміну світу через технологію, несе утилітарний сенс поліпшеного матеріального та психоемоційного комфорту. Але утилітарні сенси не абсолютні, вони не забезпечують від екзистенціального вакууму – стану наростаючої депресії. Навпаки, чим більше людина має, тим глибше переживає, а іноді усвідомлює відносну вартість речей. Неревфлексуючі істоти компенсують екзистенціальні виклики інтенсивним шопінгом – так формується свідомість суспільства масового (плебеїзованого) споживання (бо масовість можлива як посередність, обездуховленість і тваринна ментальність, керована інстинктами). Тому утилітарні сенси мають бути доцільно систематизовані в ієрархічній послідовності сенсами онтологічними. Але що таке онтологічний сенс?

Оскільки кожній дії передують думка, – віртуально осмислена послідовність трудових операцій та візія довшеного результату зусиль як кінцевої мети, – то ідея завжди передують матеріальному втіленню, а отже семантичний вакуум виступає первинним щодо фізичного вакууму. Людина ж іпостує посередника між семантичним Всесвітом та фізичним світом довкола себе. Семантичний вакуум – це континуум спресованих сенсів можливого буття усього, що може бути покликаним до існування, поле чистої потенціальності – власне Субстанція, непрявлена можливість всього одвіку передбаченого у вічній безконечності. Свідомість людини – це фільтр вибіркового розпаковування спресованих сенсів семантичного вакууму та отекстовлення їх образами нового світу, вираженими словом. З цієї причини М. Гайдеггер справедливо називав мовлення оселею буття. У тому випадку, коли образ можливої дійсності, вміщений у слово, відповідає мірі досконалості локальної модальності нормативного ідеалу абсолютного добра, когнітивного ідеалу абсолютної істини та естетичного ідеалу абсолютної краси, можна вести мову про онтологічний сенс слова як його споживну (і, відповідно, мінову) вартість. Усі утилітарні сенси технологічних операцій мають впливати з онтологічних сенсів, які визначають міру їх придатності

та доцільності загалом. Тип людської свідомості, який це розуміє, називається ідеаційним.

Тепер можемо повернутися до питання про можливість ціни істини, що трактують як відповідність знання реальності. Але якій реальності: тій, що перед нашими очима, чи тій, до якої ми торкаємося у глибинах семантичного вакууму, народжуючи у містерії одкровення слово, яке стає долею буття світу-в-нас і життя людини? Чи не носимо ми зерна істини у глибинах власної душі згідно з принципом “вагітності до зачаття” Платона, через що і зумовлюється вибірковість розпакування та отекстовлення сенсів буття світу фільтром свідомості людини, бо народити у слові можна лише той образ світу, до якого ти мав покликання і який був тобі призначений. На початку як індивідуальна доля, як когнітивна програма унікального життя душі і духа. Чи не носимо ми у собі цілий Всесвіт у зародку як потенціальну можливість всього, однак актами буття у полі нашої свідомості може стати лише те, що примордіально дано кожному як особистий талант – дар Творця примножувати буття крізь призму абсолютних цінностей, вкарбованих у серце як голос совісті? Це пояснює, чому людина генерує конкретні думки, ігноруючи інші спресовані неспроявлені сенси семантичного вакууму, згідно зі своїми вибірковими здібностями – полем любові її душі, що біфуркує імпульсами волі до життя у просторі і часі, де в миті теперішнього подією проглядає вічність, а в обмеженому просторі продуктом праці як фактом звершеного вибору з-поміж безміру альтернатив проявляється безконечність. Будучи прив’язаною до Землі і наповнюючи пам’ять серця ранами втраченого в часі, людина виступає суб’єктом творчого потенціалу Неба, де в часовій послідовності життям наповнюється Вічність, а в просторовій – Безконечність.

Під цим кутом зору стає зрозумілим, що істина виступає як товар, ціною якого є передбачувана ступінь капіталовіддачі, у випадку інформаційного продукту як технологічного проекту. Але якщо знання передбачає не зміну довкілля через застосування машини, а зміну стану свідомості, способу мислення та форми світогляду; якщо споживна вартість слова покликана пробудити глибини душі та розправити крила духа життя як творчості не лише щоб “мати”, а й “бути”? Чи буде у цьому випадку істина об’єктом мінового обміну? Інженер, архітектор і вчитель завжди відчували істину, яка для них була набором компетентностей, призначених для використання іншими за гроші. А художник, а поет, а філософ, а парох? І кількість таких буде зростати в міру того, як штучний інтелект витіснятиме людський звідусіль, де інформація підлягає оцифруванню, стандартизованій розфасовці та структурній обробці. Але машина апіорі не зможе розпакувати спресовані сенси семантичного вакууму, передусім сенси онтологічні, бо не має визначальної умови – душі живої як локалізованої присутності Єдиного Суцього, Живого Логоса Пізнання і Творіння. Машина може лише відтворювати закладене, компілюючи існуюче.

Через машину не прогляне Лик Вічності у Бутті Світу очима Любові.

Суб’єкт розумової праці, інтелектуальний продукт якого не може бути заміщений виробничими потужностями комп’ютера, визначається нами як когнітарій. Ментальність когнітарія належить до ідеаційного, а не чуттєвого типу культури. Тому когнітарій як суб’єкт ідеаційного мислення в умовах дисипації аксіологічних змістів патернальних конфігурацій чуттєвої культури в обскураційній фазі її циклічної динаміки, що проявляється у моделях відтворення як симулякр у формах кітчу, кемпу, трешу і т. п., виступає ініціатором творення і поширення альтернативного парадигмального проекту культурно-економічної дійсності, вибудованої на ідеаційній аксіології культурних нарративів. Парадигмальний проект альтернативної дійсності являє собою сукупність систематизованих онтологічних сенсів, які апелюють до сутнісних першоснов абсолютного та вливають пасіонарний оптимізм у формат волі до життя, усуваючи депресію – апатично-нігілістичне пережиття метафізичного фаталізму та абсурдної приреченості до небуття.

У слові когнітарія проявлений онтологічний сенс унікально-доцільного життя кожної людини, який поширюється комунікаційним простором, будучи невідчужуваним від носія, формує особливий інтегральний простір соборної ідентичності – резистентний імпульс спільної долі. У слові, виголошеному устами когнітарія, уприсутнюється дух творчих звершень, активований потребою спільного блага не лише на основі узгоджених меркантильних інтересів усередненого у взаємних поступках компромісу, а й колегіальною атрактивністю архетипової актуалізації того образу світу, який слугує імпліцитним зобов’язанням єдності поколінь, породжуючи героїзм і жертвність. Це вищий рівень солідаризму соціального капіталу, котрий не вразливий ні до кібератак інформаційної війни олігархічної медіакратії, ні до руйнівного розкольного впливу деструктивних амбіцій політичних авантюристів. Цей монолітний сплав соборної волі соціального капіталу, якому слово когнітарія надало цементуючої сили усвідомленої спільності крові і долі, продукує особливий тип економічної системи – нооекономіку.

Зусиллями когнітарія нооекономіка спочатку постає як альтернативно-інноваційний парадигмальний проект соціально-економічного розвитку ідеаційного типу культури, в якому систематизовано ідеї та інституціоналізовано поведінкові патерни у вимірі онтологічних сенсів праксеологічної доцільності та інклюзивних інститутів сприяння інноваційній творчості. Наступний крок – трансформація парадигмального проекту розвитку у патернальний проект відтворення. Тут ключову роль відіграє тріалектична конфігурація патерна влади – знання, сила, багатство – у біатрактивному просторі інклюзивних та екстрактивних економічних інститутів. У структурі цього патерна “знання” виступає організаційним началом тріалектичної конфігурації. Знання онтологічного сенсу праксеологічної дії забезпечує максимальну релевантність

задуму і результату, мінімізуючи деструктивні екстерналії як ентропійні ланки опортуністичної корисності в кумулятивних актах руху ланцюгів когнітивної вартості. Компонент “сила” у триалектичній конфігурації патерна влади емансипує зі статусу “Малтусового кумівства” як патерналістського осередку відтворення креольських еліт шляхом інституціонального забезпечення екстракції ними ренти у галузях із спадною прибутковістю “пастки бідності” та “ресурсного прокляття”. Гомеостатичний патерн “багатство” емансипує від майнової і навіть фінансової основи. Нульові граничні витрати виробництва опускають статусний рівень майнових статків, а символічна складова емансипує зі сфери фінансових активів у когнітивно-рефлексивний простір ідеаційної свідомості. Символом багатства стане знання першопринцип емерджентно-доцільних практик – метафізична каузальність екзистенціальних сенсів синергічної дії, де мета кожного впливає з мети всіх у вимірах духовної ідентичності. Функцію “соціальної включеності” при цьому забезпечують інклюзивні економічні інститути, які ґрунтуються на аксіологічних наративах “нерівної рівності” та “зрідненої праці” Г. Сковороди.

Патерн влади виявляє мезорівень соціокультурної динаміки економічних систем. Мікрорівень представлений базовими патернальними бізнес-тріадами: IT-підприємець – венчурний капіталіст – маркетолог. Функціонування нооекономіки на мікрорівні включає дві ключові проблеми, пов’язані з характером соціокультурних флуктуацій: 1) принцип винахідництва та інноваційного впровадження когнітивних вартостей в умовах нульових граничних витрат виробництва; 2) інституціоналізація форми і способу привласнення грошового доходу за виробництво і реалізацію інтелектуального продукту ідеаційної творчості. У першому випадку в умовах нано-, біо-, нейротехнологій, які невизначено довго подовжать біологічне існування людини у фізичному світі, проблема виробництва інтелектуальної вартості буде пов’язана з особливостями ідеаційного, а не чуттєвого способу саморефлексії, поширення та споживання інформації. Онтологічний сенс інтелектуального продукту як його споживна і мінова вартість, що виконує соціальну функцію інтегральної ідентичності та міри якості когнітивного капіталу, стане можливим як результат вибіркового розпаковування спресованого сенсу семантичного вакууму та створення тексту інноваційного порядку через застосування гематричного підходу. Тобто шляхом інтерпретації універсальних символів етнокультури, де осучаснені алегоричні змісти образів-медіаторів у структурі символу ретранслюють в аксіологічні оцінки та праксеологічну доцільність ті метафізичні концепти позначуваного, які стосуються духовного розвитку людини в поточних обставинах місця і часу. Інтелектуальні здібності, здатність на образотворення актуальної референтності метафізичного концепта та знака-медіатора, здатного архетипово-асоціативними образами спільної волі продукувати соціальний капітал

соборної спільноти крові і долі, визнаються нами як софійна свідомість. Отже, когнітарій – це суб’єкт софійної свідомості, у якій вершини інтелектуальних здібностей, – хист отекстовувати онтологічні сенси метафізичного концепта, – відповідають глибинам пам’яті серця, – вродженому хисту переживати архетипи спільної історичної долі пращурів і нащадків у власному бутті як моральний обов’язок та екзистенціальний сенс усвідомлення свого місця і ролі у доцільній будові світу.

У другому випадку в умовах, коли нульові граничні витрати обвалюють ціновий механізм і зникне звична дуальна схема ринкового обміну “попит – пропозиція”, проте модифікуються товарно-грошові відносини як спосіб збереження і відтворення енергії життя людини, постане нагальна проблема інституціоналізації досвіду привласнення засобів життя в умовах змін, спричинених соціокультурною біфуркацією і становленням ідеаційного типу культурної ментальності як домінуючого у систематизації аксіологічних сенсів та парадигмальних істин. Тобто зміниться принцип обміну і, відповідно, його структура.

За увесь час існування роду людського цивілізація знала два типи обмінів: ринковий і символічний. Ринкова система обміну як домінуюча і як синонім самого суспільства панує декілька останніх століть, щонайменше від часу Великих географічних відкриттів. Символічний обмін існував завжди, не зник і був імплікований у структуру ринкового в капіталістичну добу. В умовах нооекономіки символічний обмін збереже грошову форму руху вартості в режимі віддаровування. Передусім символічний обмін від ринкового відрізняється структурно: він передбачає не двох, а щонайменше трьох мінорних учасників. Рух інтелектуальної вартості розпочинається як акт дарування, коли запропоноване інтелектуальне благо сприймається понад утилітарну корисність інформації, а саме: як пропозиція зобов’язувальної застави особи ініціатора руху слова комунікаційним простором, який заборгував себе, та субстанційно уприсутнюється у розширеній свідомості сприймача як духовно-символічна додаткова вартість – міра пізнаної істини, розпакований та отекстовлений унікальний онтологічний сенс семантичного вакууму, що став наративом волі – прикладного застосування сили для зміни світу в собі і довкола себе. Цей когнітивний приріст розширеної присутності духа у бутті світу актом маніфестації у речовинній дійсності реалізує сценарій “Великого Повернення” – досягнуту міру вищої відповідності ідеального задуму і практичного результату, що є суть ідеї розвитку.

В історії людства основною причиною поширення символічного обміну була потреба зняття суперечності між необхідністю зустрічі-з-іншим як вимогою людської соціальної природи та непередбачуваності відповіді-іншого як вимоги свободи – дії в умовах невизначеності та невідомості. В нооекономіці ідеаційної культури символічний обмін набуває сутнісно нового значення: моральний

обов'язок віддаровування поєднує у собі вияв поваги до субстанціональної присутності у слові особи дарувальника з грошовою формою інституціоналізованої вдячності (прецеденти існують давно, наприклад гонорар). З'явиться поняття інтелектуальної ренти не лише як патента і ліцензії, що обмежує право користування іншими, а як кодифіковану взаємність дару соціалізованої істини, що впливає зі свободи волі самого віддаровувача як імплікованого через слово суб'єкта соборної спільноти. Грошова винагорода у формі інклюзивного інституціоналізованого доходу надходить до дарувальника "через треті руки" з тієї причини, що має місце інтелігібельний акт благодаті – первинні відносини дарування між трансцендентним джерелом об'явленої істини та свідомістю обдарованого словом, який нічого не може запропонувати у відповідь через докорінну асиметрію одкровення істини між Творцем і творінням. Дар істини є однобічним як незаслужена милість, він абсолютно не-транзитивний у сенсі мінової еквівалентності і може бути реалізований в комунікаційному просторі лише як досконале дарування, де в пропозиції слова уприсутнено дух дарувальника. У цьому випадку неможливо вести мову про масове споживання, бо мінові відносини гранично персоніфіковані, маніфестують статусність партнерів, їх духовну спорідненість та волютивну ідентичність – це і є відносини когнітаріату, духовної еліти майбутнього.

Отже, когнітаріат – це меритократичний клас суспільства нооекономіки ідеаційної культури, що продукує і поширює онтологічні сенси солідарного буття самоусвідомленої спільноти крові і долі для реалізації есхатологічної програми "Великого Повернення" когнітивними ресурсами софійної свідомості та аксіологічними ресурсами соборної волі.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні ідеї онтологічного сенсу інтелектуального продукту як споживної і мінової вартості в умовах символічного обміну нооекономіки ідеаційної культури, що покладено в основу аксіологічних змістів організації життєдіяльності когнітаріату. Наукова новизна полягає у визначенні економічного поняття "когнітаріату" як меритократичної еліти нооекономіки ідеаційного, а не чуттєвого типу культурної ментальності. Наукова новизна полягає у висуненні ідеї соціокультурної біфуркації економічних систем як епохального явища сучасності, де Україні відведено особливу роль.

До подальших напрямків наукових досліджень соціокультурних принципів становлення нооекономіки можна віднести:

- пошук підходів з'ясування принципу акаузальної рекурентності спонтанно-вибіркового процесу розпаковування та подальшого отекстовлення фільтром свідомості когнітарія спресованих сенсів семантичного вакууму у формі інноваційно-інтелектуального продукту, наділеного онтологічним змістом якісно вдосконаленого буття;

- систематизацію аргументів на користь перспективи становлення ідеаційної нооекономіки України як зони рубіжної комунікативності, де в обставинах соціокультурного простору та історичного часу наклалися одна на одну щонайменше три хвилі посилення дії контуру фундаментальних зрушень на мегарівні циклу цивілізаційних доміант, на макрорівні циклу соціокультурних флуктуацій та на спадній траєкторії циклу етногенезу українського народу в інтервалі від обскураційної до регенераційної фази вітчизняної історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аджемоглу Д. Чому нації занепадають / Д. Аджемоглу, Дж. Робінсон. – К. : Наш формат, 2016. – 440 с.
2. Бегельсдак Ш. Культура в экономической науке: история, методологические рассуждения в области практического применения в современности / Ш. Бегельсдак, Р. Маселанд. – М.; СПб. : Изд-во Института Гайдара; Изд-во "Международные отношения"; Факультет свободных искусств и наук СПбГУ, 2016. – 464 с.
3. Белый А. Символизм как миропонимание / А. Белый. – М. : Республика, 1994. – 528 с.
4. Булгаков С. Розмисли. Творча спадщина у контексті ХХІ століття / С. Булгаков; [за ред. В. Д. Базилевича]. – К. : Знання, 2006. – 903 с. – (Славетні постаті).
5. Бьюкенен П. Дж. Смерть Запада / П. Дж. Бьюкенен. – М. : ООО "Издательство АСТ", 2003. – 444 с.
6. Гайдеггер М. Дорогою до мови / М. Гайдеггер. – Львів : Літопис, 2007. – 232 с.
7. Енаф М. Ціна істини: дар, гроші, філософія / М. Енаф. – К. : Дух і літера, 2019. – 512 с.
8. Кантор К. Двойная спираль истории: Историческая проекция. Т. 1: Общие проблемы / К. Кантор. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 904 с.
9. Кастельс М. Интернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / М. Кастельс. – К. : "Видавництво "Ваклер" у формі ТОВ, 2007. – 304 с.
10. Кизим М. О. Перспективи розвитку і комерціалізації нанотехнологій в економіках країн світу та України : монографія / М. О. Кизим, І. Ю. Матюшенко. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2011. – 392 с.
11. Лэнгле А. Что движет человеком? Экзистенциально-аналитическая теория эмоций / А. Лэнгле. – М. : Генезис, 2009. – 235 с.
12. Лэнгле А. Жизнь, наполненная смыслом. Логотерапия как средство оказания помощи в жизни / А. Лэнгле. – М. : Генезис, 2016. – 144 с.
13. Мейсон П. Посткапитализм: путеводитель по нашему будущему / П. Мейсон. – М. : Ад Маргинем Пресс, 2016. – 416 с.
14. Налимов В. В. Спонтанность сознания. Вероятностная теория смыслов и смысловая архитектура личности / В. В. Налимов. – М. : Академический Проект; Парадигма, 2011. – 399 с.

15. Нестерук А. Логос и космос: Богословие, наука и православное предание / А. Нестерук; [пер. с англ.]. – М. : Библиейско-богословский институт св. Апостола Андрея, 2006. – 443 с.

16. Роджерс Е. Дифузія інновацій / Е. Роджерс. – К. : Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2011. – 591 с.

17. Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика / П. А. Сорокин. – М. : Астрель, 2006. – 1176 с.

18. Сото де Е. Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає лише на Заході і ніде більше / Е. де Сото. – К. : Ніка-Центр, 2009. – 232 с.

19. Тоффлер Е. Нова парадигма влади. Знання, багатство, сила / Е. Тоффлер. – К. : Акта, 2003. – 560 с.

20. Уэрта де Сото Х. Социально-экономическая теория динамической эффективности / Х. Уэрта де Сото; [пер. с англ.]. – Челябинск : Социум, 2011. – 409 с.

21. Шевчик Б. М. Традиція і господарство: економічні системи в соціокультурній динаміці : монографія / Б. М. Шевчик. – Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2017. – 574 с.

22. Шевчик Б. М. Вплив соціокультурної сфери національної економіки на економічний розвиток: теоретико-методологічні основи : монографія / Б. М. Шевчик. – Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2019. – 371 с.

23. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Й. А. Шумпетер. – К. : Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2011. – 242 с.

REFERENCES

1. Acemoglu D. and Robinson J. (2016), Chomu natsii zanepadayut`. Pohodzenn`ja vlady, bahatstva ta bidnosti, Nash Format, K., 440 s.

2. Beugelsdijk Sj. and Maseland R. (2016), Kul`tura w ekonomicheskoy nauke: istoria, metodologicheskie rassuzhdenia I oblasti prakticheskoho primeneniya w sovremennosti, Isdatel`stvo Instituta Gaidara, S. Peterboorg, 464 s.

3. Belyi A. (1994), Symbolism kak miroponimanie, Respublika, M., 528 s

4. Bulgakov S. (2006), Rozmysly. Tvorchya spadshchyna u konteksty stolit`ja, Znannia, K., 903 s.

5. Buchanan, P. J. (2003), Smert` Zapada, Izdatel`stvo AST, M., 444 s.

6. Haidegger M. (2007), Dorohoiu do movy, Liotopis, Lviv, 232 s.

7. Henaff M. (2019), Tsina istyny: dar, hroshi, filosofija, Duh I litera, K., 512 s.

8. Kantor K. (2002), Dvojnaja spiral` istorii : Istorijsophiya proektyzma. T. 1. Obshchiye problemy, Izdatel`stvo Jzyki slavianskoy kultury, M., 904 s.

9. Kastel`s M. (2007), Internet-halaktyka. Mirkuvannia shchodo Internetu, biznesu i suspil`stva, “Wydavnytstvo “Vakler”, K., 304 s.

10. Kizim, M. O. and Matyushenko, I. Yu. (2011), Perspektivy rozvytku i komercializacii nanotekhnologij v ekonomikach krain svitu ta Ukrainy, “VD “INZHEK”, Kh., 392 s.

11. Lengle A. (2009), Chto dvyzhet chelovekom? Ekzistencijal`no-analiticheskaja teorija emotsij, Genezys, M., 235 s.

12. Lengle A. (2016), Zhyzn`, napolnennaja smyslom. Logoterapija kak sredstvo okazaniya pomoshchi v zhyzni, Genezys, M., 144 s.

13. Meyson P. (2016), Postkapitalizm : putevoditel po nashemu budushchemu, Ad Marginem Press, M., 416 p.

14. Nalimov V. (2011), Spontannost` soznaniya, Akademicheskyy Proekt: Paradygma, M., 399 s.

15. Nesteruk A. (2006), Logos I Kosmos: bogoslovije, nauka I pravoslavnoje predaniye, Bibleysko-bogoslovsky institute sv. apostola Andreja, M., 443 s.

16. Rogers E. (2009), Dyfuzija innovatsij, “Wydavnychiy dim “Kyivo-Mohylyans`ka akademiya”, K., 591 s.

17. Sorokin P. (2006), Social`naya i kul`turnaya dinamika, “Izdatel`stvo Astrel”, M., 1176 s.

18. Soto de H. (2009), Zahadka kapitalu. Chomu kapitalizm peremahaie lyshe na Zahody i nide bil`she, Nika-Tsentr, K., 232 s.

19. Toffler A. (2003), Nova paradyhma vlady : znannya, bahatstvo, syla, Akta, K., 560 s.

20. Huerta de Soto, E. (2011), Sotsial`no-ekonomicheskaia teoria dinamicheskoi efektyvnosti, Sotsium, Tcheliabinsk, 409 s.

21. Shevchik B. (2017), Tradutsija I Hospodarstvo: ekonomichny systemy v sotsiocl`turnij dynamitsi, Vydavnytstvo Lviv torhovel`no-ekonomichnyj universytet, Lviv, 574 s.

22. Shevchik B. (2019), Vplyv sotsiocl`turnoi sfery national`noi ekonomiky na ekonomitchnyi rozvytok: teoretyko-metodolohichny osnovy, Vydavnytstvo Lviv torhovel`no-ekonomichnyj universytet, Lviv, 371 s.

23. Shumpeter J. (2011), Teorija ekonomichnoho rozvytku. Doslijen`ya prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidotka ta ekonomichnoho tesiklu, “Wydavnychiy dim “Kyivo-Mohyl`ias`ka akademiya”, K., 242 s.

Стаття надійшла до редакції 19 квітня 2021 року